

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. д.и.н. Димитър Саздов
за дисертационния труд на Любка Николаева Найденова
„Либералната (радославистка) партия (1908-1912 г.)”

Докторска програма *История на България – Нова българска история.*

Професионално направление: 2.2. *История и археология.*

Област на висше образование. 2. *Хуманитарни науки.*

Катедра „История и археология”,

Факултет по хуманитарни науки,

Шуменски университет "Епископ Константин Преславски"

Още в уводната част Любка Найденова впечатлява със скруполюзните познания на изворовата и историографската база, върху която стъпва за разработването на своя труд. Това е обещаващо за намиране на все още неизяснени въпроси, относно ролята на Либералната партия в политическия живот на България. Тук се мотивират и причините за избора на темата и целите на изследователската работа.

В тази уводна част Найденова, схематично, с няколко изречения, проследява историята на Либералната партия, от създаването и до 1918 г. Тук би могло да се разгледа по-нашироко историята на Либералната партия до началото на изследвания от дисертанката етап (1908 г.) . Що се отнася до текста, хвърлящ поглед за историята на Либералната партия след изследваните години, разказът в увода е неуместен. Това е могло да бъде застъпено, схематично, в заключението.

Похвала заслужава историографският преглед на публикациите конкретно изследващи историята на Либералната партия или засягащия я в други научни публикации или мемоари от края на XIX и началото на XX в. Направената им оценка тук ще бъде полезна в бъдеще за изследователите на България и Балканите в посочения период.

В структурно отношение уводната част може да се коригира, при евентуална публикация на труда. Неуместно е да се прекъсва историографската част с изворовата база и след това отново да се продължава. По-правилно е изворовата да се обособи самостоятелно преди или след историографската част.

Направените предварителни оценки за изследвания период на Либералната партия в Увода е неуместно. Те трябва да отидат в Заключението. Не мога да приема и твърдението на авторката, че интересът към Либералната партия се засилва след 1989 г. Сериозни и задълбочени изследвания са направени и преди 1989 г., най-вече от нейния научен ръководител – проф. Б. Георгиев, проф. М. Палангурски и др.

В I глава (с.13-185), озаглавена „Организационно развитие на Либералната партия (1908-1912 г.)”, Л. Найденова задълбочено проследява организационното развитие на партията в началния етап от приетия от нея период за изследване. Разкриват се състоянието на местните партийни структури и натрупаните проблеми през част от опозиционния период (1908-1912 г.) на нейното развитие. Проследяват се прецизно действията на централното и местните партийни ръководства за разрешаване на съществуващите проблеми. Интерес предизвикват правилно видените и изтъкнати от докторантката методи за утвърждаване авторитета на д-р В. Радославов в средите на неговите съмишленици и симпатизанти.

Тази съществена част на труда започва с позицията на Либералната партия към извършващата се промяна в управлението на страната. Посочва се игнорирането им като евентуални коалиционни участници в управлението с Демократическата партия.

След това основните изследователски усилия на Найденова се насочват към изследване състоянието на регионалните структури на Либералната партия. По-голямото внимание е насочено към дейността на силните провинциални звена на либералите – във Видинско, Плевенско, Фердинандска околия, Троянска околия, Трънска околия, Хасковска и Пловдивска околии и още много други. Нашироко и детайлно се проследява от авторката организационната дейност на местните дружини. В това отношение са налице и множество нови научни приноси за историята на Либералната партия. Така например, за първи път дисертантката прави опит да определи броят на дружинните членове, в различните по големина райони в страната. Разглеждат се и уставните правила, определящи постоянната дейност на дружините. При провеждане на годишните събрания се допуска присъствието на представители на пресата. Това придава, както правилно пише авторката „определена прозрачност и демократичност на организацията“ и опит „на централното ръководство по този начин да повиши престижа на партията“.

Найденова не пропуска да проследи и перманентните контакти на партийните лидери с членската маса и гражданското общество. Изтъква се, че се изнасят „сказки“, по проблеми вълнуващи и най-обикновените българи.

На много места в текста на тази глава се анализира социалния състав на местните партийни структури. Аргументирано се доказва присъствието на адвокати, журналисти, търговци, гостилничари, медицински работници и др. Или както посочва дисертантката – пъстрия социален състав на дружините, но с преобладаване на „ хора от средна ръка“ (с.21).

Специално внимание Найденова отделя на финансовата отчетност. Разкриват се пътищата на партийните финансови приходи и разпределянето на разходите от отговорните партийни администратори.

Силно впечатляват подробните вътрешнопартийни проблеми, които се обсъждат. Подробно се разкриват перманентните контакти на централното ръководство с всички местни партийни дружини. Посочени са и имената на много от местните лидери на бюрата на дружините.

Не отбягва от вниманието на дисертантката негативната „отцепническа“ дейност на някои местни структури. Разкрита е въз основа на архивен материал, твърдата дейност на централното ръководство за осигуряване „единството в партийните редове“. През март 1909 г. за назидание са изключени няколко малки дружини в Ловешкия регион (с. 24).

Определяйки Либералната партия към 1909 г., вече като „национално представена партия“, дисертантката умело я сравнява с характерните особености на Прогресивнолибералната, Радикалната, БРСДП тесни и широки социалисти и дори с наскоро падналата от власт Народнолиберална партия. Не е правилно, според нас, тук да се посочва в този контекст и сродната и по възгледи Младолиберална партия (с.24-25).

В следващите страници от 26 до 44 Найденова детайлно проследява цялостната дейност на местните и централните партийни структури. Правилно се изтъква възходящото развитие на партията. Значително място е отделено в текста на подготовката на партията за очакваните я борби в избирателния процес. Успешното преборване за зеления цвят като партийна бюлетина на либералите се приема и като „зелена светлина“ за бъдещи успехи на партията.

Вътрешнополитическите борби в страната продължават да бъдат като централна ос в опозиционната дейност на Либералната партия. Важно място в тях е отредено на предизборните начинания на партията. Паралелно с тази дейност постоянно се работи за утвърждаване изграждането на партията в национален мащаб. Това определя и

мястото и сред така наречените „големи политически партии в страната“, които посочихме по-горе. Цялостното и задълбочено разкриване на тази дейност заслужава да се изтъкне като изключително важен научен принос на Найденова за разкриване на формираната партийно-политическа панорама на страната в началото на XX в.

Към края на този първи параграф от Първа глава Найденова внимателно проследява и анализира дейността на местните партийни структури при подготовката на Шестия конгрес на Либералната партия, предвиден да се проведе през 1910 г. (с.40-44).

Специален параграф (втори) в тази глава е отделен на ролята и значимостта на партията на Шестия партиен конгрес, подготвен и проведен през март-октомври 1910 г. Разглежданите проблеми на конгреса оправдават обособеното изследване.

В началото на текста дисертантката правилно търси и разкрива предпоставките довели до свикването на важния конгресен форум. Прецизният анализ, направен от Найденова, с основание определя и причините за свикването на конгреса. Най-важното, вярно разкрито, е негативното управление на либералите през 1899-1900 г. Последствията от него Найденова задълбочено изследва и анализира. Нашироко се проследява, във връзка с това, дейността на централното и местните ръководства на Либералната партия. Особено задълбочено се проследяват и анализират проблемите определени за разрешаване от Шестия партиен конгрес (с.51-110). Тук, дисертантката със завидно умение разглежда и анализира и партийният устав на партията, усъвършенстват от поредния конгрес (с.103-107). Направените изводи и оценки в края на параграф втори са значим научен принос за историята на Либералната партия (с.107-110). Не е редно обаче, да се правят оценки за историята на Либералната партия през 1920 г. (с.109).

В последния за първа глава трети параграф се проследява организационния партиен живот през 1911-1912 г.. Този параграф се явява продължение на параграф първи, който правилно дисертантката разглежда отделно, тъй като те обективно са разделени от решенията на Шестия конгрес на Либералната партия. Тук Найденова правилно изтъква поставените нови задачи от конгреса за централното и местните ръководства на партията. Изпълнението на тези решения дисертантката правилно разглежда като задължения, свързани с организационното утвърждаване и развитието на партийния живот. Правилно е и посочването от Найденова, че те са предопределени и от решенията на V ВНС (юни 1911 г.) и XV ОНС (септ. 1911 г.).

Много често важни решения на Централното бюро на Либералната партия се разпореждат за изпълнение с приемането на т.н. „Окръжни“. Затова отделеното специално внимание от Найденова на Окръжно № 6 на Централното бюро от 24 ноември 1910 г. е не само правилно, но и задължително. Така дисертантката разкрива разпоредбите за преустройство на дружините, съобразно решенията на конгреса. Тук, важен научен принос на дисертантката са детайлно изследваните действия на местните бюро на либералите и перманентното изграждане и развитие на партията (с.110-185). Заслужава да се изтъкне и оцени трудоемката работа, въз основа на която Найденова ни запознава с множество местни лидери на Либералната партия, като Симеон Мудев, Йордан Ц. Нойов, Андрей Стоимчев, Иван п. Стоилов, Георги Лазов, Игнат Ненов и мн. други действали и в най-малките селища на страната(с.110-185). Във връзка с тяхната дейност дисертантката подробно разглежда и анализира множеството проведени местни партийни тържества. Това дава възможност на Найденова да направи ценни изводи за събитията свързани с тези дейности на либералните дружини(с.122-185).

Тук Найденова нашироко разглежда регионалните борби на партията по време на местните избори през 1911 г.. За първи път тя оценява дейността на местните дружинни ръководства, извършена на специално свикани за целта събрания (с.126-185).

Правилно се разглежда и оценява от Найденова и дейността на младежките и студентски организации на либералите (с.129-185). Тяхното изграждане дисертантката умело разглежда на фона на цялостното организационно развитие на Либерална партия. За целта Найденова правилно ни запознава с използването от либералите на най-значими либерални празници, като 11 май- празника на Св. св. Кирил и Методий (с.153). Авторката не пропуска да проследи и перманентната дейност на лидерите на Либералната партия в регионите на страната (с.166 и сл.).

Към края на този параграф важен принос на Найденова е отделеното специално внимание на помощните дейности на централното ръководство на Либералната партия. За първи път тя детайлно разглежда създаването и дейността на изградената към Либералната партия Взаимоспомагателна каса (с.168-184).

В края на Първа глава на около една страница са изложени правилни оценки и изводи. Те обаче би трябвало да бъдат по-разширени, като се има предвид голямата дейност на партията, на нейните лидери и съмишленици, разглеждана по-горе в текста (с.110-184).

Във следващата втора глава (с.186-306) Найденова ни запознава с радославистката позиция относно вътрешната политика на партиите, управлявали България от 1908 г. до започване на военния период през октомври 1912 г. Тук авторката прецизно характеризира и оценява партийната позиция на радославистите по най-важните дейности на управляващите политически сили до започването на Балканската война на 5 октомври 1912 г.

В първия параграф Найденова изследва опозиционната дейност на Либералната партия при управлението на Демократическата партия 1908 – 1912 г. Разглеждането на тази дейност на фона на дълго продължилата правителствена агония през 1907 и началото на 1908 г. е правилно. Недостатъчно е обяснена обаче изолацията в която попадат радославистите в края на 1907 и началото на 1908 г., при търсенето от Фердинанд на партии или партия за смяната на народнолибералите. В същото време правилно се проследява и оценява дейността на Либералната партия около смяната на Народнолибералната партия и предоставения мандат от Фердинанд на Демократическата партия да образува правителство през 1908 г. Надеждата на либералите, почти през цялата 1907 г., да бъдат „повикани“ да управляват остават една празна илюзия. В това отношение, дейността на либералите през цялата 1907 г. е недостатъчно изследвана от Найденова. Нейното внимание е привлечено от активизиралата се дейност на либералите през 1908 г., около парламентарните избори и частичните общински. Дейността на Централното бюро на Либералната партия около тези избори и издаването на Окръжно № 20 са прецизно изследвани и оценени от Найденова. Правилно е анализирана и оценена и активната дейност на либералите през 1909 г., при допълнителните парламентарни избори на 15 април, които трябвало да излъчат 32-ма депутати в 30 околии. Найденова не пропуска да разкрие и противоречията възникнали между централното ръководство, което иска бойкот на изборите), и местните бюра, които се стремят към участие в местната власт. Направените изводи и оценки за позициите на либералите от Найденова са прецизно обосновани.

Задълбочено Найденова разкрива появилата се липса на партийно единство по въпроси свързани със законодателните на (12 април) и местните избори (с.189-193).

Важен научен принос на дисертантката са изследваните дебати между либералите и управляващите около просветната им политика, при организиране на

избора на класните учители в София и относно състава на Дисциплинарния съвет към Министерството на образованието (с.195). Правилна е и оценката, която Найденова прави на позицията на либералите в това отношение.

Особено активна е опозиционната дейност на либералите през 1910 г. Възникват поредица от инциденти, компрометиращи управляващите. Найденова извежда най-значимите, които намират обществен интерес. Такъв е случаят с женитбата на малолетната туркиня Саафет с годеникът и българин. Намесата на полицията предизвиква бурна демонстрация в гр. Русе и убийството на 30 души и много ранени. Либералите остро критикуват управляващите (с.195–196). Чрез пресата напрежението в Русе има силен обществен отзвук. Найденова правилно анализира тези събития и справедливо ги оценява. Направените изводи и оценки в края на параграфа (с.198-199) са обективни, но много синтезирани. Тук опозиционната дейност на Либералната партия е могла да получи повече признание и по-значими оценки.

Що се отнася за цялостната оценка на ЛП към управлението на демократите към вътрешнополитическия живот, направена от Найденова, като “умеренокритична“ (с. 198) е аргументирано доказана в текста по-горе.

Специално внимание дисертантката посвещава на отношението на либералите към промените в Търновската конституция през 1911 г. (с.200-225). Тук Найденова умело представя, анализира и правилно оценява конюнктурната позиция на либералите към „конституционната“ политика на Фердинанд и надеждите им за скорошно падане на коалиционното правителство на Народната партия и Прогресивно либералната партия (с.202-203).

Последващите страници са посветени на вътрешнополитическия живот на страната (203-205 и сл.), но отношението на Либералната партия не се откроява прецизно, по-скоро то липсва.

Заслужава да се даде значимо признание на прецизното анализиране и оценяване на дейността на Либералната партия в изборните борби за V ВНС (с.210-213).

Не отбягва от вниманието на дисертантката и отношението на либералите към конституционните промени през 1911 г. Конюнктурната позиция на Либералната партия към личните интереси на Фердинанд е правилно разкрита и вярно оценена от Найденова (213-216). Задълбочено се разглежда и оценява либералската позиция около променения в Конституцията чл.17, засягащ интересът на Кобурга Фердинанд (с.216-224).

Направените изводи в края на параграфа в обем по-малко от една страница са недостатъчни (с.224-225). Те не могат да покрият множеството дейности на Либералната партия, изследвани в по-горния текст.

В последния трети параграф на втора глава Найденова отново се връща на вътрешнополитическия живот в страната, но вече за времето март 1911 – септември 1912 г. Формирането на коалиционното управление между НП и ПЛП „помрачава“ отново надеждите на либералите за идването им на власт. Тяхната политика и позиция към събитията в страната в навечерието на Балканската война е задълбочено анализирана и вярно оценена от Найденова. Прецизно дисертантката преценява и оценява и отношенията между Либералната партия и монархическата институция. Тук авторката правилно оценява и позицията им към развиващите се политически действия на кабинета. Найденова, обаче, допуска някои повторения в текста свързан с промените в конституцията. При по-прецизна разработка те биха могла да се избегнат.

Заслужава си да се даде висока оценка на трудолюбието на Найденова. И в тази част от нейната дисертация (с.237-306) е привлечен обилен фактологически материал, които ще е полезен и за много други изследователи, докосващи се до тази проблематика.

В последната III глава, озаглавена „Либералната (радославистка) партия и външната политика на България 1908-1912 г.” (с.307-393), Найденова нашироко проследява отношението на Либералната партия към най-важните външнополитически позиции на България в навечерието на Балканската война. Те правилно са оценени въз основа на правителствените действия при обявяване Независимостта на България през септември 1908 г. и политиката на кабинетите в навечерието на войните.

В параграф първи дисертантката разглежда отношението на Либералната партия към обявената Независимост. Това е важен проблем на българската политика. Оценен е и от Найденова с пълния историографски преглед на конкретни изследвания и на онези, които само се докосват до проблема. Аргументирана е и направената оценка на публикуваните документи за Независимостта (с 307-308).

Л. Найденова би трябвало обаче, по-нашироко да разкрие ограниченията, наложени от Берлинския договор, тъй като те се явяват и основно предпоставка на борбите за независимост.

Заслужава да се изтъкнат и положените усилия за проследяване и оценяване позицията на Либералната партия към всички опити за отхвърляне зависимостта на България.

Специално внимание Найденова отдава на отношението на Гръко-турската война от 1897 г. Направена е ярна оценка на позицията на либералите към войната, като се отчита българския интерес.

Значим принос на дисертантката е проследената и оценена позиция на Либералната партия към възникналите въпроси около националноосвободителното движение в Македония в началото на XX в. Правят се оценки и на правителствената политика, която обаче не винаги е обективна. Продиктувана е по-скоро от идеята да провокират падането от власт на управляващите партии. Всички тези събития са правилно анализирани и оценени от Найденова (с.313-328).

Прави впечатление, че Найденова блестящо познава и задълбочено анализира събитията на Балканите, свързани с българските интереси. Това е добра основа и за направената от нея обективна оценка за отношението на Либералната партия към тях. Заслужава си да се изтъкне уважението на Найденова към предходните изследователи на събитията, от които се интересува във връзка с активната политическа дейност на Либералната партия.

Направените изводи в заключителната част на този първи параграф са верни, но недостатъчни, тъй като налице е обширен изследователски текст (с.307-329).

Параграф втори на тази трета глава би трябвало да бъде озаглавен „Либералната партия и българския национален въпрос“. Що се отнася до посочената в заглавието на Найденова „политика на великите сили на Балканите“, тя е естествено обхваната от коригираното от нас заглавие. Това може да се направи при евентуалното публикуване на този труд.

В началото на този втори параграф дисертантката прави синтезиран историографски преглед за външната политика на България 1908-1912 г. (с.331-332). В следващите страници Найденова проследява позицията на великите сили към Балканските проблеми и отношението на Либералната партия към тях. Задълбочено и нашироко авторката проследява развиващите се борби в Македония 1908-1912 г. Направена е прецизна и обективна оценка на либералската политика към тези въпроси (с.332-392).

Л. Найденова отново впечатлява със задълбочените си познания не само на българската, но и на Балканската и цялостната Европейска история в навечерието на военния период от световния исторически процес. Това и дава възможност да направи

Л. Найденова отново впечатлява със задълбочените си познания не само на българската, но и на Балканската и цялостната Европейска история в навечерието на военния период от световния исторически процес. Това и дава възможност да направи задълбочен анализ и вярна оценка за политиката на Либералната партия към всички възникващи въпроси и събития.

Похвални са направените от Найденова характеристики и оценки на много видни организатори на националноосвободителното движение в Македония. Няма отговор обаче, защо Либералната партия не се интересува от национално-освободителното движение в Одринска Тракия.

В края на параграфа се правят задълбочени изводи и верни оценки на Либералната партия към събитията разгледани в текста по-горе.

„Заключението” на труда (с.394-400) е впечатляващ синтез от изводи и оценки за отношението на Либералната партия към въпросите и събитията разгледани в изложението на изследователката. Направени са обаче и повторения в края на главите и параграфите в текста. Те биха могли да се избегнат като се оставят само новите и се направят допълнителни към тях.

Сполучливи са и приложенията направени в края на труда. Те засилват аргументите на изследваните проблеми.

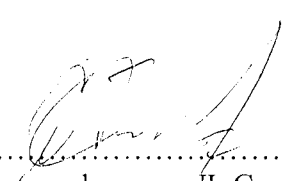
Направената Библиография е похвална. Тя ще бъде полезна за бъдещи изследователи.

В структурно отношение препоръчваме при публикуване на този труд в някои от много обширните параграфи да се обособят нови с подходящи заглавия. Това ще даде възможност и за по-детайлна оценка на Либералната партия към политическите събития.

Налице са и четири публикации в научни сборници. Една от тях е реферирано издание на английски език.

В заключение искам за заявя, че са налице всички основания за висока оценка на дисертационния труд на Любка Найденова. С него историческата катедра на Шуменския университет още веднъж ще покаже задълбочената подготовка, която дава на своите възпитаници и в научното им развитие и израстване. Оригиналността на дисертацията, наличието на необходимия брой публикации и участието в научни прояви съгласно изискванията на Закона за развитие на академичния състав, ми дават правото на **обосновано заключение, че са налице всички условия за присъждане на образователна и научна степен „доктор” на Любка Николаева Найденова. Предлагам на уважаемите членове на научното жури да гласуват положително и без колебание за направеното предложение.**

10.06.2021 г.
гр. София

Подпис: 
(проф. д.и.н. Д. Саздов)